

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТЬ ЗНАЧУЩОСТІ ТА ФЕНОМЕНУ В ГЕРМАНА ЛОТЦЕ І ЕДМУНДА ГУСЕРЛЯ

У статті розглянуто питання співвідношення фундаментальних понять емпіричної метафізики Германа Лотце та феноменології Едмунда Гусерля. Автор аналізу є розвиток поняття феномену та значущості в реалістичному, трансцендентальному та екзистенційному варіантах феноменології Е. Гусерля, а також вплив на їх формування філософських розробок Г. Лотце.

Розуміння специфіки сучасного стану європейської філософії є неповним без уявлення про формування понятійного апарату феноменології. На підставі феноменологічних розрізнень проводяться дослідження та відбуваються «повороти» не тільки в межах вказаного напрямку, а й у контексті прогресу сучасної аналітичної філософії, семіотики, окремих галузей психології, екзистенційної філософії, структуралізму, постструктуралізму, постмодернізму та інших напрямів мислення нашого часу.

Водночас, сама феноменологія формувалася внаслідок використання та методичного переосмислення понять, запозичених із далеких від філософії дисциплін. Це значною мірою стосується таких наук, як психологія, соціологія, математична логіка. Прикладом такої реінтерпретації можуть слугувати поняття «цінність» («wert») та «значущість» («gültigkeit»), оригінальний зміст яких постав в емпіричній метафізиці Германа Лотце (1817—1881)*. Едмунд Гусерль (1859-1938), добре ознайомлений з філософією автора «Мікрокосмосу» та «Системи філософії» (про що свідчить, наприклад, перший том «Логічних досліджень») на кожному рівні феноменології - описовому (реалістичному), трансцендентальному (ідеалістичному) та екзистенційному (генетичному) - використовував його творчі розробки у процесі формування складної структури пост-

кантианського ідеалізму. З другого боку, окрім прямого, буквального використання цих понять та пов'язаних із ними концепцій емпіричної метафізики, Гусерль користувався змістовним наповненням та епістемологічною специфічністю поняття значущості для побудови структури визначального поняття феноменології - феномену.

Питання історико-філософського порівняння понять «значення» та «феномен» у межах емпіричної метафізики Германа Лотце та феноменології Едмунда Гусерля, попри всю свою очевидну важливість, не було предметом спеціального аналізу. Випадкові спроби порівняння філософії Лотце і Гусерля закінчуються найчастіше на постулюванні критики Гусерлем психологізму Лотце у першому томі «Логічних досліджень». Краще досліджено окремо поняття «цінність» та «значущість» у філософії Лотце [10, 115-125] та, окремо, поняття «феномен» і «значущість» у Гусерля [11, 115-125]. Однак такий аналіз ані доповнює, ані урізноманітнює наші уявлення про вплив Лотце на Гусерля**. Винятком є статті К. Хаузера «Лотце і Гусерль»*** [11, 152-178] та Т. Райнова «Гносеологія Лотце» [9, 80-114]. В останній автор наголошує, що «логічний ідеалізм Лотце відчутно позначився на сучасних гносеологічних ученнях. Об'єктивно-логічне розуміння значущості, її тлумачення у дусі Платона, тлумачення самого Платона - все це майже

* Герман Лотце використовує поняття «цінність» («wert») у контексті досліджень етики та естетики, а «значущість» («gültigkeit») - логіки та епістемології. Німецьке слово «gültigkeit» має два українських відповідники: значущість та чинність. В якості перекладацького експерименту деякі українські дослідники впроваджують ще одне слово - «значливість». У межах цієї статті, заради запобігання еквівокацій, використовується лише слово «значущість».

** Окремого аналізу потребує ставлення до філософії «цінності» та «значущості» Мартина Гайдегера, амбівалентність позиції якого виявляється в різних його текстах. Наприклад, стаття «Європейський нігілізм» повністю присвячена проблемі цінності: десятки сторінок тут відведено аналізу цього поняття у філософії Ф. Ніцше, а про Лотцеву інтерпретацію даного поняття та її евристичний потенціал для подальших досліджень неокантианців згадується лише побіжно, та й то у доволі специфічному контексті: «Якщо ми тут говоримо про ціннісну ідею у філософії, то маємо на увазі виключно метафізику Ніцше. "Філософією цінності" у більш вузькому та шкільному сенсі на межі століть називає себе напрям неокантианства, пов'язаний з іменами Віндельбанда та Рікєрта» [12, 96]. Наведена цитата є красномовним прикладом ставлення філософа до академічної традиції, у межах якої розроблялася проблематика цінності, започаткована дослідженнями Германа Лотце.

*** Хочу висловити подяку професору Каю Хаузеру за надану статтю.

повністю успадковано тим гносеологічним напрямом, в межах якого бачимо намагання побудувати «чисту логіку», вести боротьбу з психологізмом та вибудувати теорію чистого смислу. Ми маємо на увазі, звісно, Е. Гусерля, цього найавторитетнішого гносеолога сучасності. Свою залежність від Лотце він не заперечує, а, навпаки, підкреслює. Гносеологія Лотце, однак, не може цілком гармоніювати з пошуками Гусерля. Лише об'єктивний логічний ідеалізм ставить двох цих гносеологів у відносини родоначальника та послідовника» [9, 99]. Саме висвітленню такого зв'язку між емпіричною метафізикою Лотце та феноменологією Гусерля присвячено згадану статтю. Сукупність відомих історико-філософських зіставлень концептів «значущості» та «феномену» у філософії Лотце і Гусерля та їх очевидна недостатність є серйозною підставою для повної і систематичної експлікації цього питання.

Предмет нашого дослідження прояснюється на основі застосування методів іманентної критики теорій Лотце і Гусерля, трансцендентально-феноменологічних дескрипцій на рівні феноменологічного аналізу феномену, а також досить популярного серед дослідників методу порівняльного аналізу на рівні історико-філософської метапозиції.

Аналіз здійснюватиметься у такій послідовності. Спершу ми розглянемо поняття «цінність» і «значущість» в естетичних, етичних, епістемологічних та логічних частинах філософської системи Германа Лотце. Далі ми простежимо розвиток уявлень Гусерля про поняття «значущість» та рівень впливу останнього на теорії реалістичної, трансцендентальної та екзистенційної (генетичної) феноменології. Порівняння концепту «значущості» у дослідженнях згаданих філософів, з одного боку, дозволить нам визначити вплив розробок Лотце на окремі аспекти вчення Гусерля, а з другого - відкрити шлях до розуміння феноменологічного поняття феномену. Наступним кроком буде визначення місця поняття феномену в метафізиці Лотце та можливості його впливу на філософію Гусерля. Таким чином, ми прояснимо ще один аспект історико-філософського контексту появи поняття феномену у феноменології Гусерля та значення філософії Лотце як фактора його формування.

Поняття значущості та цінності аналізуються у тій послідовності, в якій виявляється потреба їхнього обґрунтування у філософській системі самого Лотце. Першою дисципліною, де цінність набуває наукового статусу, є етика. Згодом термін «цінність» з'являється як важливе поняття

естетики. Але наукою, де поняття цінності перетворюється на поняття значущості та набуває визначальності, є метафізика Лотце. В її межах це поняття застосовується, з одного боку, як епістемологічне обґрунтування онтології та космології, а з другого - як онтологічне підґрунтя формальної логіки німецького філософа.

В етиці обов'язковий характер моральних істин визначається через один-єдиний принцип, що полягає у визначенні джерела етичних ідей. Джерелом таких ідей традиційно вважається або їх незалежне існування у світі, або їх існування у свідомості. Лотце визнає існування ідей тільки в разі визначення передумов їх можливості відповідати моральному оцінюванню [5, 75]. Якщо такі передумови з'ясовані, і визначено, що ідеї мають моральний характер, то їх існування в такій функції обґрунтовано як реальне.

Моральна оцінка має те спільне з естетичною, що «вона взагалі виражає задоволення та незадоволення, але відрізняється від першої тим, що дії, яких вона стосується, мають вигляд заслуги або провини» [5, 17]. Обидва ці поняття, на переконання Лотце, зовсім втратили б свій характерний смисл, коли б ми не мали переконання про те, що вони є абсолютно необхідними. Таким чином, німецький філософ визначає ціннісний характер естетичних суджень та моральних норм на підставі їх реального існування як ідей, що мають необхідну цінність для будь-якого суб'єкта. З другого боку, вихід на проблематику цінності та, згодом, значущості через естетику та етику дали змогу Лотце не обґрунтовувати підстав для їх метафізичного постулювання. Достатньо було в межах онтології, космології та феноменології (так Лотце називає власну теорію пізнання) зробити виноски про те, що це поняття обґрунтовано в естетичних та етичних дослідженнях. Але німецький дослідник знайшов ще два шляхи застосування поняття значущості в епістемологічній та логічній складових власної системи філософії. Спершу ми проаналізуємо епістемологічну концепцію значущості, а потім - застосування цього поняття у логіці Лотце.

Якщо уявимо, починає розмірковувати Лотце, що душа, свідомість якої ще не має пам'яті про попередній досвід, уперше потрапляє під дію зовнішніх подразнень, то виявляється, що відчуття, зміст якого сильніший, витіснить інше, зміст якого є слабшим. Але у душі, що зберігає певний досвід, не все відбувається так просто. «Ми знаємо, що легкий шелест може відволікти нашу увагу від сильного шуму, і що взагалі вплив, спричинений уявленнями на хід наших думок, не співмірний силі того чуттєвого змісту,

який ними помічається» [3, 254]. У процесі нашого життя зацікавленість, що утримується в наших уявленнях, зростається з цінністю, яку ці уявлення мають як важливі ознаки минулих, теперішніх та майбутніх подій. Таким чином, підсумовує Лотце, досвід, що для кожного особливий та відмінний, визначає в майбутньому й саму цінність будь-якого уявлення.

У першому томі «Мікрокосмосу» Лотце здійснює потрібне розрізнення. «По-перше - більший або менший обсяг уявленого змісту, потім - ступінь спричиненого ним подразнення, та, нарешті, - сила такого подразнення, що впливає на хід наших уявлень» [3, 255]. У реальному житті, де очевидність наших думок відмінна від наукової, різноманітність рішень філософських проблем ніколи не може підважити впевненості, що у внутрішній цінності речей та їх взаємних відношень наша свідомість утримує позитивне Одкровенням так само, як в началах смислового або, радше, розсудкового дослідження вона знаходить собі необхідне знаряддя для досвіду [3, 308]. Однак, запевняє Лотце, жодне джерело одкровення не є настільки захмареним, жодне не потребує такого точного осмислення, як те, що здатне утвердити свої поняття відносно необхідної форми світу тільки на підставі відчуття внутрішньої цінності, мислячи відкрити її (цінність) лише в одній формі, не помічаючи будь-якої іншої. Водночас Лотце попереджає, що у цій сфері безліч обставин здатні вводити нас в оману; численні навички мислення та споглядання, що виникли непомітно й завдячують своїм початком індивідуальній особливості, ступеню освіченості епохи, обмеженості нашого буденного досвіду, здатні захопити нас настільки, що задоволення своїх справедливих вимог ми почнемо шукати в самій лишень формі, або, не розуміючи самих себе, спотворювати її справжній смисл. Тому, хоч так звані вищі погляди й були життєствердною, зігріваючою силою усіх наших прагнень, однак ними все ж таки потверджується близька спорідненість внутрішньооцінкового розуму та художньої фантазії. У породженнях того й того відчуття поетичної справедливості повсюдно посідає місце ясного усвідомлення основ, на яких стверджується достовірність. Обидві ці вищі здатності, на думку Лотце, є великим скарбом нашого внутрішнього буття, але скарбом, який не повинен бути розмінною монетою смислу. І наука, напевне, буде змушена задовольнитися доведенням, що ясні та беззаперечні значущості є не чим іншим, як тільки достатньо відпрацьованими для загального використання частинами цього скарбу, які зовсім не

накинуті збоку, а виникли з власної глибини як ті єдині засоби, за допомогою яких, з нашої людської точки зору, нам вдається осягти справжній смисл та мету розуму - синтез дійсності у єдності внутрішнього цілого, у єдності всесвіту [3, 308-309].

Поряд з епістемологічним засновком Лотце привертає увагу до вже відомих нам етичних та естетичних обґрунтувань цінності. «Якщо такі спроби нашого духу вивести собі пояснення світу форм зі світу внутрішніх цінностей відповідають породжуючій дії фантазій, яка намагається створити дійсність з її ж власної краси як художньої сили, то поряд з породженням прекрасного постає також морально-діючий розум» [3, 309]. Звісно, зауважує Лотце, зміст головних моральних заповідей видається нам до того очевидним, що ми готові вважати, начебто їх внутрішня необхідність також повинна бути безпосередньо даною людині так само, як доволі просто далися усім племенам найпростіші начала знання. «Однак і нам... буденний досвід дає відчуття, хоча, насправді, меншою мірою, велике розмаїття змісту, яке окремі особистості обстоюють тим часом з однаковою упевненістю і вірою як обов'язкову для них заповідь. Але ширший огляд такого морального розмаїття у різних народів та культур показав би нам одне: скрізь образ думок і справ був предметом внутрішньої оцінки розумом» [3, 310]. Таким обґрунтуванням Лотце намагається обґрунтувати дві ознаки оцінювання та значущості: їх суб'єктивність та плюралізм. Перша обґрунтовується обов'язковістю моральних норм для будь-якої людини. А друга - очевидністю того факту, що будь-яка культура має ціннісні моральні норми незалежно від того, який зміст вона в них вкладає. Таким чином, Лотце обґрунтовує доцільність понять значущості та цінності для естетики та етики.

Важливу роль поняття значущості відіграє також у логіці Лотце. Філософ ставить питання про «ідеї, змальовані разом під звичною назвою, яка поєднує простоту, ясність, має в тій чи тій формі об'єктивну значущість нашого припущення універсалій, вміщених всередині них. З другого боку, якщо ми прагнемо знайти тенденцію мислення відносно дослідження універсалій, така тенденція була б неповною за відсутності об'єктивного значення, бо насправді знайдений предмет пошуку вказує насамперед на його значення» [2, 266]. Коли ми перейдемо від простих питань до визначальних форм логічної думки й заглибимося у смисл проблеми універсалій, ми, за Лотце, збагнемо суперечку між реалістами та

номіналістами, таку актуальну в Середні віки. Обидві сторони наголошували на логічній неможливості обґрунтувати (реальне або номінальне) існування універсалій протилежною стороною. Метафізична зацікавленість цим питанням полягала у потребі з'ясувати зв'язок між світом ідей та світом речей. Реалісти апелювали до платонівського вчення про ідеї, а номіналісти наголошували на його критиці Арістотелем. «Номіналісти почали з проголошення доктрини Арістотеля, відповідно до якої реальне існування є виключно між індивідуальними речами, не знайшовши шляху взаємного погодження стосовно значущості універсалій» [2, 268]. З другого боку, додає Лотце, загальні поняття здатні не тільки існувати одне за другим у світі ідей, вони «могли б мати значущість як предикат ідей» [2, 269]. Звідси легко побачити, доводить філософ, що не потрібно запобігати вживанню загальних понять. Важливо не забувати, що значущість має предикативну природу і тому може бути використана як інстанція, що поєднує світ ідей та світ речей. Водночас, наголошує філософ, значущість не має існування сама по собі. Звісно, враховуючи попередні роздуми, «виникає бажання розпізнати в загальних поняттях, які є незвідними до існування і в яких було виявлено зміст, названий значущістю або предикативним буттям, реальне незалежне існування» [2, 270]. Але яка кількість значень загальних понять погоджені з їх значущістю та який зміст несе у собі «значущість» взагалі - це питання, на переконання Лотце, є предметом тривалої дискусії.

Отже, ми вказали на окремі моменти естетики, етики, епістемології та логіки Германа Лотце в аспекті залученості до контексту цих дисциплін понять «цінність» та «значущість». З очевидністю став зрозумілим взаємозв'язок цих наук, що виник на підставі формування специфічної концепції цінності (значущості). Було визначено роль цієї концепції у межах кожної з наведених дисциплін: 1) засновковий характер естетичної та етичної концепції цінності; 2) теоретико-пізнавальний аспект значущості в епістемологічному обґрунтуванні метафізики; 3) змістовний характер цього поняття у процесі пошуку онтологічних підстав для створення логічного вчення.

У дослідженнях Гусерля поняття значущості використовується на кожному етапі формування феноменології. Однак, коли в межах реалістичної феноменології поняття «значущість» (поряд з поняттям «значення») відігравало важливу роль у формуванні нової логіки, то у своїх подальших дослідженнях Гусерль дедалі менше звертається до цього поняття. Так, у першому

розділі першої частини праці «Ідеї до чистої феноменології та феноменологічної філософії», де засновник трансцендентальної феноменології мав засвідчити зв'язок між попередніми дослідженнями та новою теорією, поняття значущості висвітлено як зразок невдалої редакції феноменологічного поняття феномену, а в праці «Криза європейських наук та трансцендентальна феноменологія» Гусерль на прикладі поняття значущості методично редукує психологізм уже на рівні природної настанови. Почнемо розгляд цього поняття з реалістичної феноменології Гусерля.

В одинадцятому розділі першого тому «Логічних досліджень» під назвою «Ідея чистої логіки» Гусерль накреслює загальний план нової логіки, конкретним аспектам якої присвячено другий том «Досліджень». Засновник феноменології визначає науку як антропологічну єдність, а саме - «єдність актів мислення, тенденцій мислення» [6, 259]. Водночас, «все, що визначає таку єдність як антропологічну та, зокрема, як психологічну, нас тут не цікавить. Ми, навпаки, цікавимось тим, що робить науку наукою, а це у будь-якому разі є не психологічний і взагалі не реальний зв'язок, якому підпорядковані акти мислення, а об'єктивний або реальний зв'язок, що надає їм однорідного предметного відношення і внаслідок цієї ідеальності створює їх ідеальне значення» [6, 259]. Об'єктивний зв'язок, що пронизує наукове мислення, за Гусерлем, може бути потрактований або як зв'язок речей, або як зв'язок істин. До першого належить інтенція переживання мислення. Що ж стосується зв'язку істин, то у ньому предметна єдність набуває об'єктивної обов'язковості як те, чим вона є. «Те й те аргіогі дані разом і неподільно. Ніщо не може бути, якщо воно так або так не визначено, та те, що воно є, і так або інакше визначене, саме і є істина у собі, що створює необхідний корелят буття у собі» [6, 259]. Водночас істини, що стосуються істин, та істини, що стосуються речей, на думку філософа, не збігаються, оскільки істини пов'язані між собою інакше, ніж речі. Гусерль віддає перевагу дослідженням першого, що відповідає його спробам побудувати чисту логіку.

У межах нової науки - чистої логіки - постають три основні завдання:

1. Фіксація чистих категорій значущості, чистих предметних теорій та їх закономірних ускладнень.

2. Аналіз законів і теорій, вкорінених у таких категоріях, їх ускладнення та визначення їх об'єктивної значущості.

3. Побудова теорії можливих форм теорій, або чисте вчення про множинність.

Останній пункт стосується математичних аспектів логіки і недотичний до прояснення формування поняття значущості. Два перших завдання безпосередньо стосуються цього питання.

У процесі прояснення ідеї чистої апіорної логіки потрібно визначити найважливіші поняття та «насамперед усі первинні поняття, які "роблять можливим" зв'язок пізнання в об'єктивному плані... Іншими словами, тут ідеться про поняття, які конституують теорію теоретичної єдності, а також поняття, які утворюють закономірний зв'язок між ними» [6, 274]. Німецький філософ вказує на такі з них, як значущість, предмет, кореляція речей, єдність, множинність, сукупність, відношення, синтез. Всі ці поняття Гусерль пропонує фіксувати й досліджувати їх походження окремо. Водночас ідеться не про психологічне, а про логічне походження понять, себто експлікацію їх сутності. «Такої мети ми можемо досягти лише шляхом з'ясування сутності складних понять через пізнання дійсності, включеної в елементарні поняття» [6, 276]. Отже, визначення первинних понять має відбуватися через фіксацію їх сутності. Останні дають матеріал для побудови категорій значущості нової логіки. До другого завдання належить «пошук законів, які вкорінені у згаданих категоріальних поняттях і стосуються не тільки їх ускладнення, а й об'єктивної значущості витворених із них теоретичних єдностей» [6, 277]. Такі закони потрібні для обов'язковості їх врахування та дотримання у межах будь-якого логічного дослідження. Коли ж цього не відбувається, то логіка опиняється у полоні суб'єктивності й не долає психологізму попередніх теорій логіки. Звідси виникає потреба визначення об'єктивної значущості таких законів.

Таким чином, у контексті реалістичної феноменології Гусерль використовує поняття значущості як визначальне для формування нової логіки. Оскільки остання має тенденцію до онтологізації, тобто стосуватися не тільки уявлень про речі, а й предметність у найширшому сенсі, німецький дослідник був змушений шукати підстав для об'єктивізації аналізу предметностей, що відбувається у жорстких рамках свідомості. Тут і приходить на допомогу Лотцеве вчення про значущість. Гусерль свідомо обирає його епістемологічний аспект, оскільки поняття значущості у Лотце виникло на підставі потреби обґрунтування метафізики, тобто внаслідок спроби вирішити ті самі проблеми, на які натрапив Гусерль. Важливо також те, що засновник феноменології

в реалістичній феноменології «Логічних досліджень» використовує поняття значущості у тому ж самому сенсі, що й Лотце. Тотожність тлумачення значущості в теоріях обох філософів показова саме тому, що досить яскраво засвідчує зародковий стан феноменологічного тлумачення феномену. Оскільки розрив між онтологічною проблематикою та логічними засобами її вирішення долався за рахунок об'єктивної значущості категорій нової логіки та її визначальних законів, то залучення поняття феномену відходило на другий план. Ситуація докорінно змінюється в наступному проекті Едмунда Гусерля - трансцендентальній феноменології.

У першій частині першого розділу праці «Ідеї до чистої феноменології та феноменологічної філософії» під назвою «Факт і сутність» автор розглядає спільні та відмінні ознаки понять, наведених у заголовку. Очевидно, що прихований зміст подібного розрізнення апелює до Кантового поділу феномену та речі у собі. Тільки Гусерлеві поняття мають протилежний смисл. Уже на рівні основних концептів засновник феноменології чітко розмежовує психологічну фактичність, тобто факт у поширеному та найбільш очевидному розумінні, в якому науковці вбачають остаточну очевидність реальності природного світу, та сутність факту, яка вказує на її істинний та непсихологізований сенс. Поняття сутності використовується на рівні вступу до феноменології. Але в рамках трансцендентально-феноменологічної філософії сутність перетворюється на феномен, що утримує всю повноту значення поняття, з якого він утворений. «Досвідні науки є науками про "факти". Фундуючі акти досвідного пізнання покладають реальне індивідуально, вони покладають реальне як просторово-часове тут-сучасне, як дещо таке, що перебуває ось у цій точці часу, має певну тривалість та певне наповнення реальністю» [7, 26]. Але «індивідуальне буття будь-якого роду, якщо узагальнити, - "випадкове". Справа постає так, що за своєю сутністю воно могло б бути й зовсім іншим. Навіть хай зберігають свою значущість певні закони природи..., в будь-якому випадку такі закони виражають лише фактичну впорядкованість, що могла б виглядати зовсім інакше та яка, наперед залежна від сутності предметів можливого досвіду, вже передбачає, що предмети, які підлягають впорядкуванню з її [сутності. - С. Г.] боку, розглянуті самі по собі, є випадковими» [7, 27]. З другого боку, «від смислу всього випадкового неможливо від'єднати утримання самої сутності» [7, 27]. Інакше кажучи, Гусерль заперечує визначальний характер факту як такого, що

емпірично даний на рівні природного споглядання. Натомість сутність як необхідна складова факту та його первинна основа може бути предметом дослідження не випадкової та істинної дійсності. Для аналізу нового типу предметності потрібний адекватний шлях схоплення, опису та прояснення, яким є трансцендентально-феноменологічний метод. Ми можемо помітити, що значущість навіть не аналізується як окреме поняття. Але в тому зв'язку, в якому це поняття виникало в реалістичній феноменології, значущість замінена сильнішим поняттям сутності. Останнє, на відміну від першого, не залежить від суб'єкт-об'єктних відношень. А внаслідок того, що трансцендентальна феноменологія руйнує це психофізичне відношення, поняття значущості втрачає будь-який смисл. Так само, побудова феноменологічної теорії пізнання зумовила появу поняття сутності, феноменологічного феномену. Предметом дослідження трансцендентальної феноменології стає сам зв'язок між свідомістю та світом свідомості. Опис спрямовано на зміст такої кореляції, яка має сутнісно-феноменальний характер. Отже, вплив концепції значущості Лотце на трансцендентальну феноменологію можемо визнати за мінімальний. До того ж, залучення поняття фактичності, що виникає у контексті проблематизації Гусерлем традиційної психофізичної теорії пізнання, утримує у своєму змісті значущість такого факту і, таким чином, вилучає це поняття з активного арсеналу дослідників епістемології.

Але повна експлікація поняття «значущість» та його роль у феноменологічних розвідках відбувається уже в контексті розвитку генетичної феноменології. У 69-му параграфі третьої частини праці «Криза європейських наук та трансцендентальна феноменологія», що має назву «Фундаментальний психологічний метод "феноменолого-психологічної редукції"», Гусерль знову повертається до проблеми проведення цієї методичної процедури. Філософ наголошує на неможливості обійти чи усунути редукцію, - компонент феноменологічного методу, якого неможливо позбутися. «Як психолог я наївно стою на ґрунті наперед даного світу, що постає у спогляданні. В ньому розподілені речі, люди та тварини з їх душами... До такої власної сутності душі належать усі інтенції, наприклад переживання, що належать до типу "сприйняття"» [8, 312]. Але всі сприйняття такого плану, хибні вони чи справжні, на думку Гусерля, не стосуються сутнісної основи, закладеної в них. «У чистому вигляді ми можемо виділити це лише завдяки специфічності методу епохи. Це епоха стосується

значущості, яку здійснює особа, що сприймає. Для цього у нас є повна свобода. Неможливо вільно та з легкістю змінити модальність тієї чи тієї значущості, неможливо обернути достовірність на сумнів, на заперечення... Але можна з легкістю утриматися від кожної значущості, тобто заради будь-якої мети призупинити її здійснення» [8, 313]. Отже, Гусерль наголошує на потребі феноменологічної редукції самого змісту поняття значущості. Функція останньої як посередника між об'єктивним природним світом та суб'єктивною свідомістю редукована ще на рівні усунення суб'єкт-об'єктного розрізнення, тобто у межах трансцендентальної феноменології. Але значущість ще залишалась як необхідний зміст ідей, сукупність яких утворювала неперервний зв'язок сутнісних компонентів свідомості. Для Гусерля цей аспект значущості став видимим лише у процесі дослідження взаємозв'язку феноменологічних феноменів, множина яких утворює феноменологічно даний і отриманий завдяки здійсненим редукціям життєсвіт. Оскільки до змісту поняття значущості входило судження про цінність, значущість окремої емпірично-сприйнятої речі, Гусерль спрямував критику на найменш захищену частину цього поняття. Такою основою, на якій будувалася вся філософія значущості, було просте емпіричне судження. Воно саме по собі не вміщувало ані онтологічних передумов у подальшому використанні, ані способу буття як кореляції, ані виступало онтологізованим предикатом окремої емпіричної речі. Такий підхід до розуміння поняття значущості відкривав найближчі перспективи для його повного усунення. Варто було лише нагадати про визначення епохи - утримання від суджень про реальність чи ілюзорність сприйнятої предметності - та наголосити, що значущість є судженням, яким визнається значущість певної речі (у широкому розумінні). Справді, змінити модальність значущостей для того, щоб знайти можливість для їх феноменологічного заповнення, було справою складною і, врешті-решт, зовсім непотрібною. Гусерль поставив проблематику значущості у поле феноменологічного дослідження та осмислив її через сукупність трансцендентально-феноменологічних редукцій. На виході залишилася лише феноменальна сутність речей, а уявлення про їх значущість або незначущість потрапило у психологічний залишок, який мав сенс тільки для викривленого сприйняття «самих речей».

Таким чином, стає очевидним характер впливу поняття значущості Германа Лотце на поняття значущості у феноменології Едмунда Гусерля.

Тепер дещо змінимо кут зору й розглянемо вплив цього поняття Лотце на формування структури феноменологічного поняття феномену. Для розв'язання цієї проблеми потрібно ще раз повернутися до Лотцевого визначення значущості та розглянути його у всій повноті у контексті його епістемології. Тому з самого початку варто окреслити відмінності епістемології Лотце від феноменології Гусерля, що в подальшому дозволить адекватно відтворити зміст феноменологічного розуміння феномену. Лише після цього ми здатні проаналізувати вплив експлікованої структури значущості на формування феноменологічної структури феномену. Ми розглянемо характеристики значущості та феномену, які в деяких випадках є тотожними. Порівняння вказаних понять є останнім нашим завданням у процесі завершення такого аналізу.

В уявленні, що виробляється шляхом безпосередньої дії зовнішнього подразника або відчуття, на думку Лотце, можна розрізнити:

- 1) більший або менший обсяг уявленого змісту;
- 2) силу здійсненого ним збудження;
- 3) ступінь його впливу на хід інших уявлень [1, 228-229].

Водночас, якщо йдеться, власне, про уявлення, без залучення відчуття, то через редукцію психологічного аспекту уявлення з нього насамперед зникає друга характеристика - здатність викликати збудження. Хоча уявлення правильно відтворює зміст попередніх відчуттів, але воно не здатне, за Лотце, одночасно відтворити справжніх потрясінь, характерних для чуттєвої реакції на зовнішній подразник. «Отже, у структурі чистого уявлення залишаються лише перший і третій його компоненти» [1, 229-230]. Таким чином, уявлення складається з обсягу власного змісту, сили збудження психічної структури та впливу на наступні уявлення. Зосередимося на першому компоненті уявлення. У Лотце йдеться про те, що уявлення є не просто віддзеркаленням трансцендентної реальності. Окрім даної функції, уявлення саме поділяється на дві визначальні складові - форму і зміст. Форма уявлення відповідає Кантовому розумінню уявлення взагалі. Про жодний реальний, тобто трансцендентний або сутнісний зміст уявлення у Канта не йдеться. Натомість Лотце розрізняє форму та зміст уявлення, апелюючи до реального змісту наукового знання, що в іншому разі втратило б свій смисл. Подібне розрізнення дає змогу Лотце підпорядкувати епістемологію потребам власної метафізики. А основна потреба останньої якраз і полягає у визнанні її наукою, що оперує реалі-

ями (загальними поняттями), які виходять з аналізу природного світу, тобто навколишньої дійсності в усій її повноті. Таким чином, стверджується подолання кантівського вчення про речі у собі. Для Лотце важливе те, що значущість, яка виступає в якості змісту уявлення, має об'єктивний статус, на противагу суб'єктивності того чи того окремого уявлення.

Натомість у трансцендентальній феноменології Гусерля ми маємо справу не зі сферою емпірично даної чуттєвості, а з феноменальною реальністю, що охоплює всі сфери будь-якого можливого досвіду. Структура уявлення, за Гусерлем, зникає у здійсненні редукцій разом із поділом дійсності на суб'єкт-об'єктні відношення.

Можемо припустити, що Лотце не міг передбачити існування подібних методик, а отже, мав знайти власний шлях до вирішення проблеми синтетичного характеру уявлень, які поєднують у собі одночасно сферу емпіричної дійсності та актив її усвідомлення. Тому засновник аксіології від аналізу структури сприйняття мав перейти до розгляду того посередника, що поєднує згадані дві сфери - свідомості та чуттєвої емпірії. Цією ланкою опосередкування, за Лотце, є сама думка, аналіз структури якої дає змогу збагнути характер вказаного синтезу.

На переконання Лотце, у думці можна розрізнити зміст, на який спрямована дія уявлення, та відчуття від самої дії, внаслідок якої цей зміст може стати уявленим та відчутим. «Якщо ми звернемо увагу на значення для витіснення з нашої свідомості першого з трьох компонентів уявлення, тобто уявленого змісту, то можемо наполягати, що все, що можна згадати, ми здатні уявляти в усій повноті, на відміну від спрямованого на цей зміст самої дії уявлення» [1, 232]. Отже, форма уявлення стає помітною в контексті її дії та спрямування на чуттєву емпірію. Але від форми уявлення відрізняється його зміст, де й уміщено все знання про сукупність предметів емпіричного світу. Тобто Лотце переспрямовує епістемологічне дослідження з опису форм уявлення та аналізу синтезу апіорних суджень, як це відбувалось у Канта, на опис змісту уявлення. Сукупність таких змістів дає повну та об'єктивну картину емпіричної дійсності. Визначальною складовою уявлення є його значущість, тобто необхідний та найважливіший зміст уявлення.

Подібні дескрипції Лотце, в яких розрізнено зміст і дію уявлення та думки, нагадують інтенційну структуру свідомості, експліковану Гусерлем у межах трансцендентальної феноменології. Феноменальний світ можна описати шляхом аналізу змісту актив свідомості, на які спрямовано

дані акти. Отже, ми можемо зробити попередній висновок, що аналіз структури мислення в Лотце і Гусерля є тотожним. Проте методичні засади ґрунтуються не тільки на характерні здійснення мислення, а й на засновках, які у Лотце і Гусерля є докорінно відмінними. Так, Лотце готує підґрунтя для поєднання феноменального (у Кантовому розумінні) світу свідомості та сукупності чуттєвих вражень, збудником якої є емпіричний світ природної дійсності, що може характеризувати нашу орієнтацію у такій чуттєвій емпірії. На відміну від Лотце, Гусерль основою методики досліджень чистої свідомості вважає інтуїції, опис яких передують будь-яким методичним дескрипціям. Наприклад, інтуїція розриву світу природної настанови та феноменального світу передують можливості його розгортання шляхом поняттєвих переосмислень та, відповідно до їх результату, здійснення дедукцій на відповідних нових підставах. Іншими словами, опис інтуїції передують здійсненню необхідних дедукцій. Звідси впливає відомий «принцип принципів» трансцендентальної феноменології: «Будь-яке споглядання, що є даним з самого першоджерела, є законним джерелом пізнання, а отже, все, що виявляє себе в "інтуїції"... має прийматися так, як воно себе виявляє, проте тільки у тих межах, в яких воно себе виявляє» [7, 61]. Отже, на підставі експлікації вихідних засновків епістемології Германа Лотце та феноменології Едмунда Гусерля прояснюється принципова відмінність опису змістів інтенційних актів свідомості та їх поняттєві вираження. Однак процедура їх аналізу у більшості своїх частин є подібною в дослідженнях обох філософів.

Специфіка феноменологічного аналізу свідомості Германа Лотце та його відмінність від описів структури сприйняття стає найбільш помітною у питанні про можливість змін стану свідомості та, що найважливіше, можливих онтологічних підстав таких змін. Перша дія на свідомість подразника у формі відчуття, на думку Лотце, завжди полягає у певній зміні наявного стану свідомості, про що ми не можемо мати жодного уявлення. Така зміна, названа перцепцією, суттєво відрізняється від апперцепції, завдяки якій ми усвідомлюємо у собі певне сприйняття [1, 226]. Отже, за Лотце, зміна стану свідомості називається перцепцією, але про природу останньої ми не маємо жодного уявлення. Розглянемо, що з цього приводу вважає трансцендентальна феноменологія. Процес сприйняття має презентаційно-аппрезентаційну структуру, що загалом відповідає перцептивно-апперцептивній структурі сприйняття в інтерпретації Лотце. Однак

структура сприйняття є лише епістемологічним аспектом феноменологічної ноезо-ноематичної структури свідомості. Водночас через здійснені редукції остання не є субстанціалізованою структурою. Тоді, очевидно, виникає питання: якщо сприйняття є процесом мислення, змісти актів якого досліджує епістемологія Лотце, а у феноменології свідомість редукується до тих самих актів мислення, стосовно змісту яких проводяться ідентичні аналізи, то у чому саме, за Гусерлем, відмінність між такими двома методичними підходами, а отже, - специфіка феноменологічної «теорії пізнання»? Відповідь полягає у тому, що невід'ємна складова феноменологічної методики - трансцендентально-феноменологічні редукції, які є «перепусткою» до здійснення феноменологічного аналізу свідомості. Акти чистого мислення внаслідок свого трансцендентального характеру спрямовані на змісти самих актів, які є корелятом будь-якої дійсності. Такий аналіз не може бути ідентифікований як «сприйняття», оскільки у феноменології відсутнє суб'єкт-об'єктне розрізнення, тому емпірична дійсність як корелят чистої свідомості не має реального відповідника поза самою свідомістю, тобто по суті не може бути розглянута як «сприйняття».

Отже, теорії пізнання Лотце і Гусерля мають такі відмінності. По-перше, епістемологія Германа Лотце спрямована на дослідження можливих даностей емпіричної реальності, тоді як згідно з трансцендентальною феноменологією емпірична дійсність є лише ідеальним (а не реальним) корелятом свідомості. По-друге, відповідно до вказаних особливостей, епістемологія Лотце не розглядає свідомість як таку, остання виступає лише синонімом поняття «мислення», завдяки чому у філософії Лотце відсутній трансценденталізм, натомість Гусерль виходить у своїх класичних дослідженнях з трансцендентальності як фундаментальної характеристики свідомості, яка виявляє себе не до, а після здійснення відповідних редукцій. По-третє, що є найважливішим з-поміж інших відмінностей, в епістемології Лотце ідеальним відповідником емпіричної, чуттєво даної речі є значущість речі як одиниця відчуття її важливості для реально існуючого психофізичного суб'єкта. Водночас Гусерль виходить з існування феноменологічної сутності - феномена, який є реальною сутністю речі, що діє у трансцендентальному полі свідомості. Далі наше завдання полягає у віднайденні спільних характеристик у теоріях пізнання цих філософів. Такою спільною ознакою є шойно згадані як протилежності поняття значущості у Германа Лотце та поняття феномену в Едмунда Гусерля.

Мотивом створення епістемології нового зразка і для Лотце, і для Гусерля слугувала кантівська теорія пізнання. Ці філософи не могли погодитися з тим, що філософ у своїй «Критиці чистого розуму» намагався відрізати всі шляхи для метафізичного пізнання світу, яким він є у всій своїй сутнісній повноті. На відміну від визначального мотиву та мети – створення епістемології нового зразка, що відкривала б доступ до пізнання метафізичних сутностей, стратегії створення теорії пізнання альтернативної кантівській у згаданих мислителів були відмінними. Розглянемо спершу причини, що стимулювали вироблення нових концепцій у Лотце і Гусерля, а потім, кількома словами (оскільки цей аспект питання попередньо було докладно проаналізовано) шляхи побудови таких епістемологій.

Герман Лотце на початку другого тому «Мікркосмосу» полемізує з Кантом відносно погляду на те, що є розум. «Доки ми під іменем розуму розуміємо все те, що мусить мати для нас силу живої думки духовного світу, – тобто ідеї святості, блаженства і добра, – доти видиме нами царство форм, з його... камінням, рослинами та тваринами, зовсім не буде власною поверхнею самого розуму: вона повисає на ньому, як зовнішній одяг, випадкового та незрозумілого походження, – що, можливо, здатний натякати своїми складками на внутрішнє його життя, але таким, що не має жодного права вважатись єдиною можливою та вичерпною зовнішністю такого внутрішнього сенсу» [4, 76]. Тільки скоротивши поняття розуму до майже повної нецікавості й не шукаючи в ньому нічого, крім фантазії, що мріє про якийсь магнетизм і намагається висловити свою стурбованість у розширення рослини або в нерухомість живого тіла – тільки після такого урізання ми матимемо світ природних форм, які відповідають вираженню таких ідей, за справжню зовнішність такої внутрішності [4, 16]. Лотце намагається змінити акцент у питанні про співвідношення розуму та природи й сформулювати його у спосіб, що відповідає його власній концепції. «Оскільки всепрониклива єдність природи, у зв'язку з якою виник такий погляд, має для нас важливу ціну тільки тому, що виключно завдяки йому стало можливим повне підпорядкування будь-якої дійсності волі того істинно духовного ідеального світу, в якому сяє безумовна цінність моральних ідей» [4, 16]. Так Лотце виходить на питання цінності та значущості ідей розуму, завдяки яким природа засвідчує можливість свого реального пізнання, а розум стає необхідним посередником між людиною і світом.

Основним питанням епістемології Лотце є питання про синтез сукупності уявлень, з одного боку, та уявленого змісту, з другого. Себто пошук спрямовано на прояснення джерела уявлень, що має силу презентації емпірично даної дійсності. Лотце пропонує його шукати в тому, що співвідноситься з дією уявлення і за своєю природою здатне до адекватного сприйняття дійсності. Німецький філософ визначає, що у цьому випадку домінуючу роль відіграє відчуття, оскільки уявлення ніколи не виникають у свідомості без опосередкованого впливу певного відчуття. Окрім того, що відчуття викликає уявлення, воно також супроводжується *відчуттям цінності*, що полягає у почутті задоволення або незадоволення. Відповідно до масштабу такої участі почуттів, які, за Лотце, різняться за ступенем зацікавленості, який, у свою чергу, може щомиті збудити уявлення, виявляється здатність уявлення витіснити інші уявлення. Дане зацікавлення має сталу та змінну складові. До певних відчуттів, внаслідок їх постійних повторень, завжди додається один і той самий елемент відчуття. Але таку сталу частину значно переважає інша, змінна частина, сукупність яких формується внаслідок змінних відчуттів протягом нашого життя. Отже, джерелом і живлом уявлень, вистовує Лотце, є зв'язок уявлень з відчуттями.

Наступною нашою дією є експлікація поняття цінності. Насамперед маємо винести це поняття поза його історичний контекст, оскільки у самій системі Лотце воно посідає підпорядковане становище у структурі сприйняття. Далі, якщо поняття цінності розглядається не як елемент структури сприйняття, ми маємо виявити структуру самої цінності. Нам відомі дві основні її складові: відчуття і сприйняття. Відчуття входить у цю структуру завдяки основному засновкові Лотцевої епістемології, а саме: розрізненню реальності суб'єкта та об'єкта. Відповідно до такого розрізнення суб'єкт аналізується як емпірично даний індивід, що має «свідомість», яка в аналізі його відношень до об'єкта спрощується до актів сприйняття, викликаних чуттєвими подразниками. До сфери об'єктивного належить увесь феноменально (за Кантом) даний світ, до якого не належить свідомість емпірично даного суб'єкта [5, 471]. Звідси впливає можливість орієнтації у феноменальному світі завдяки цінності речі (у широкому сенсі), їх сукупності та, як наслідок, ціннісно-вибудованій структурі індивіда. Якісна цінність речі виступає як спосіб кореляції сфери суб'єктивного та сфери об'єктивного. Відчуття цінності належить до універсуму окремого

індивіда, але сукупністю своїх характеристик вказує на певну річ, яка належить емпірично даній дійсності. Таким чином, ми виявили зміст поняття «цінність» у епістемології Лотце.

Аналіз поняття «феномен» у контекстах дескриптивної, трансцендентальної та генетичної феноменології виявляє його значні розбіжності. Дескриптивна феноменологія залишає за феноменом те значення, яким його наділяла більшість представників школи Франца Brentano. Великою мірою поняття «феномен» вміщує в собі те визначення, яке йому надав Кант, а саме: - це видима і зрозуміла частина речі самої по собі. Відмінність у дескриптивній феноменології від Кантового погляду та неокантіанських інтерпретацій тут полягає у відсутності контексту трансцендентальності, в який Кантівська школа завжди вміщувала поняття феномену. «Ранній» Гусерль, як і інші представники описової психології, поняття феномену аналізували у контексті структур мислення, як доконечний компонент теорії пізнання. Але вже на етапі «Логічних досліджень» Гусерль зробив важливий крок у напрямі підвищення спекулятивного рівня досліджень з дескриптивної психології. Визначивши свій шлях у цій науці, Гусерль його термінологічно закріпив назвою «феноменологія», що вказувала на зміщення акценту з дослідження зв'язків між свідомістю та емпіричною дійсністю на саму свідомість, а отже - з опису структур сприйняття дійсності на структури самої свідомості. Така зміна залишалась непомітною тому, що Гусерль свідомо не визначав онтологічний статус феноменів та реальний компонент в їх змісті. Водночас критики дескриптивної феноменології Гусерля зауважили, що феномени мають певну схожість з платонівськими ідеями. Однак така критика не заторкувала основ, з яких виникли «Ідеї до чистої феноменології та феноменологічної філософії», а саме: спекулятивної характеристики ранніх досліджень та вироблення специфічної логіки мислення, що визначалась описом реальності й виникала з некласичного ідеалізму.

Феномен у контексті «Ідей - 1» радикально видозмінюється. Гусерль відкидає психологічні засновки описової феноменології, а разом з ними й сукупність методик Brentanovoy школи. Орієнтиром для феноменології нового етапу став трансценденталізм. Відповідно, відтепер феномен розглядається і як епістемологічна, і як онтологічна одиниця. Гусерль визнає його як зміст акту свідомості, опис сукупності яких перетворює явища природного ходу речей на їх змісти, проявлені у трансцендентальний спосіб.

Генетична феноменологія «пізнього» Гусерля виходить з наперед заданої феноменальної дійсності, яка не може бути редукованою у жодний спосіб. Отже, одиниці реальності в їх безпосередній даності постають як феномени. Зауважимо, що такий аналіз є не поверненням до природної настанови, а її виключенням як альтернативи феноменологічного способу бачення. Світ, сприйнятий з природної настанови, не відповідає самому станowi речей, отже, надає лише викривлене його відображення. Нагадаємо, що засновком природної настанови є суб'єкт-об'єктне розрізнення, яке принципово не має підоснови на трансцендентальному рівні сприйняття. Отже, поняття феномену у генетичній феноменології залишається у тому вигляді, в якому його було вибудовано у трансцендентальний студіях «класичного» Гусерля періоду першого тому «Ідей», але подано у контексті питання про онтологічний статус суб'єкта, «чуда» суб'єктивності, за словами засновника феноменології. Таким чином, ми визначили зміст поняття «феномен» у дескриптивній, трансцендентальній та генетичній феноменології Гусерля.

Здійснена експлікація змісту поняття «значущість» в епістемології Германа Лотце та поняття «феномен» у феноменології Едмунда Гусерля дозволяє порівнювати концепти й на підставі такого зіставлення стверджувати або заперечувати вплив філософії Лотце на вказаний концепт феноменологічної філософії.

Ми з'ясували, що поняття значущості у дослідженнях Лотце виникає внаслідок потреби відповісти на запитання про місце синтезу уявлень свідомості та природної емпірично даної дійсності, тобто на підставі постулювання суб'єкт-об'єктних відносин. Феномен у філософії Гусерля з'являється в статусі одиниці абсолютної дійсності, що як корелят свідомості посідає місце фактів неproblemатизованого природного світу внаслідок здійснення трансцендентально-феноменологічних редукцій. Очевидно, що такий підхід трансцендентальної феноменології не передбачає окремої об'єктивності. Свідомість світу не потребує додаткового опосередкування у межах самої себе, отже, девальвує проблему синтезу уявлень внаслідок зникнення останніх в низці редукцій. Таким чином, вихідні інтенції на рівні постановки проблеми у цих філософів є відмінними.

Якщо джерела виникнення вказаних понять у Лотце і Гусерля не збігаються, то на яких підставах ми можемо зіставляти впроваджені філософами поняття? Зробити це можна шляхом аналізу структур даних концепцій. Вище було

описано структуру значущості в контексті філософії Германа Лотце. Ця структура складається з двох частин: відчуття та сприйняття, де повний пріоритет має перша складова. Відповідно до того, яким є відчуття цінності (або - усвідомлення значущості) певної речі, формується й уявлення про неї. Сукупність значущостей окремих уявлень дає розуміння компонентів природного світу. Значущості містять у собі частини буденного світу як «значущості чогось» та місця створення такої значущості, що ним є людська свідомість. З другого боку, сама значущість окремої речі існує у свідомості як уявлення про дану річ. Тобто дане поняття синтезує явища природного та інтелектуального порядку. Таким чином, визначення структури значущості складається з емпірично даного світу та уявлень про нього в змістах актів свідомості. Але, коли ми згадаємо про те, що саме уявлення складається з форми та змісту, а змістом уявлення є саме значущість уявленої речі, то синтез уявлень перетворюється на синтез змістів даних уявлень, тобто значущостей.

У трансценденталізмі Едмунда Гусерля феномен також має складну структуру, яку можна описати, лише враховуючи методику феноменологічної філософії. Фундаментальною частиною феноменологічного методу є врахування інтенційного характеру свідомості. Інтенційність складається з ноези та ноеми. В загальних рисах, ноезою є спрямованість свідомості на перебіг дискретних актів мислення. Натомість ноєма - це зміст акту мислення. Феноменом називається описана та проаналізована ноєма. З другого боку, феноменом охоплюється не тільки те, що існує в змісті інтенційного акту, а й сам акт, оскільки феноменальна дійсність завдяки моністичності детермінує сукупність методичних процедур феноменології (крім переходу з природної у феноменальну настанову). Таким чином, структура феномену складається також із двох частин, які відповідають ноезо-ноєматичній структурі інтенційності. Отже, структура значущості в епістемології Лотце та структура феномену у феноменології Гусерля мають спільну

характеристику у тому, що вони складаються з двох основних частин, адекватний аналіз яких дає повну картину дійсності у всій її повноті.

Підкреслимо визначальний момент порівняння понять значущості у Лотце та феномену у Гусерля. Стимулом для створення таких понять була потреба у подоланні кантіанської епістемології, визначальною властивістю якої стала неможливість сутнісного, метафізичного пізнання світу. Коли Лотце намагається під структуру теорії свідомості Канта підвести фундамент, який долав би пізнавальну обмеженість розуму, з одного боку, і зміну сприйняття чуттєвого світу, з другого, то Гусерль модифікує суб'єкт-об'єктне відношення як таке. Засновник феноменології не йде шляхом німецької класичної філософії, онтологізуючи свідомість. Гусерль не здійснює також пошук поняття, яке б заповнювало розрив між свідомістю та світом, що намагався зробити Лотце. Гусерль шляхом проведення трансцендентально-феноменологічних редукцій знищує свідомість у всій повноті цього поняття. Оскільки у суб'єкт-об'єктних відносинах щезає суб'єкт, то сам об'єкт втрачає свій епістемологічний смисл. Для опису досвіду нового трансцендентального рівня жодна зі складових виявляється непотрібною. Спрямовання дослідження відбувається шляхом схоплення, опису та аналізу емпірії нового статусу. «Предметом» аналізу стає кореляція між подоланим «суб'єктом» та не існуючим «об'єктом». Очевидно, що кореляція набуває статусу єдиної сутності, одиницею якої і є феномен. Отже, «звідси», з феноменологічної ситуації відбувається опис змістів феноменальної (у феноменологічному сенсі) свідомості, що є корелятами феноменального світу.

Результатом порівняння понять «значущість» у Германа Лотце та «феномен» у Едмунда Гусерля є висновки про те, що на рівні формування змісту понять ідеї Лотце впливають на філософію Гусерля, що свідчить про вкоріненість описової феноменології у традиціях німецької академічної філософії та про радикальний характер розриву з нею при переході Гусерля на позиції трансценденталізму.

1. Lotze H. Metaphysik.- Leipzig, 1841.- S. 226-232 // Цит. за: Миртов Д. Учение Лотце о духе человеческом и Духе Абсолютном.- СПб., 1914.— 519 с.
2. Lotze H. System of philosophy. Part I: Logic in three books (of thought, of investigation and of knowledge).- Oxford, 1888.- P. 264-270.
3. Лотце Г. Микрокосм. Мысли о естественной и бытовой истории человечества. Опыт антропологии. Часть 1.- М.: Изд. К. Солдатенкова, 1865.- 509 с.
4. Лотце Г. Микрокосм. Мысли о естественной и бытовой

- истории человечества. Опыт антропологии. Часть 2.- М.: Изд. К. Солдатенкова, 1866.— 758 с.
5. Лотце Г. Основания практической философии.- СПб., 1882.- 87 с.
6. Гусерль Э. Логические исследования.- Мн.: Харвест, 2000.- 752 с.
7. Гусерль Э. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии.- М.: Дом интеллектуальной книги, 1999.- 336 с.
8. Гусерль Э. Кризис европейских наук и трансценден-

- тальная феноменология.- СПб.: Владимир Даль, 2004.- 400 с.
9. *Райнов Т.* Гносеология Лотце // Новые идеи в философии. Сборник 7. № 3. Теория познания.-СПб., 1913.— С. 80-114.
10. *Pierson G.* Lotze's concept of value // Journal of value inquiry.-1988.- №22.- P.115-125.
11. *Hauser K.* Lotze and Husserl // Archiv für Geschichte der Philosophie.- 2003. - № 85. - S. 152-178.
12. *Хайдеггер М.* Европейский нигилизм // Время и бытие.- М.: Республика, 1993.- С. 63-176.

Serhiy Hryhoryshyn

THE CONCEPTS OF «VALIDITY» AND «PHENOMENON» IN PHILOSOPHY BY HERMAN LOTZE AND EDMUND HUSSERL

In the article author describes a question of correlation between fundamental concepts of empirical metaphysic by Herman Lotze and Edmund Husserl's phenomenology. The author analyses the development of concepts «phenomenon» and «validity» at realistic, transcendental, and existential variants of phenomenology by E. Husserl and its influence by H. Lotze's philosophical investigations.